

FACULTEIT LETTEREN EN WIJSBEGEERTE

DEPARTEMENT GESCHIEDENIS

ACADEMIEJAAR 2016-2017

EERSTE ZITTIJD

OPLEIDINGSONDERDEEL:

MASTERSCRIPTIE

“DAT WIJ DE MACHT IN HANDEN KRIJGEN IN BRUSSEL”

**De Raad van Vlaanderen (1917-1918)
als parlementair experiment**

BRAM DE MAEYER

BEGELEIDER:

PROF. DR. MARNIX BEYEN

AANTAL WOORDEN: 9986

Inhoud

Inleiding	3
“De landbouwers, de neringen en arbeiders zijn belachelijk vertegenwoordigd”	8
“Welke toekomst ligt ons voorbehouden, waar brengen ons onze belangen?”	15
“Het volk staat niet aan onze zijde, maar wij moeten het tegen zijn wil genezen”	21
Besluit	28
Bibliografie.....	30
Uitgegeven bronnen	30
Onuitgegeven bronnen	30
Afbeeldingen	30
Secundaire literatuur	30

Inleiding

“Vlaamsche vrienden! Het heuglijke ogenblik, dat wij nu beleven, het schitterendste oogenblik dat Vlaanderen gekend heeft, moeten wij nu bekronen met een laatste daad.”¹

Vanop het spreekgestoelte spoorde August Borms, een invloedrijk figuur binnen de Vlaamse Beweging, de aanwezigen aan om zich eendrachtig achter de Vlaamse onafhankelijkheidsverklaring te scharen. Borms’ aanmaning viel allesbehalve in dovemans oren. Op twee onthoudingen na stemde iedereen ermee in. Het decor was geen Vlaams-nationalistisch partijcongres of IJzerbedevaart, maar een parlementaire vergadering te Brussel. Tijdens de plenaire zitting van 22 december 1917 riep de Raad van Vlaanderen de onafhankelijkheid uit. De ontstaanscontext van deze Raad startte met de Duitse invasie van België in de openingsdagen van de Eerste Wereldoorlog. Toen duidelijk werd dat de Duitse opmars doorheen België niet te stuiten was, ging de regering-De Broqueville in ballingschap in Saint-Adresse.² Met deze wissel van de macht zag een deel van de Vlaamse Beweging haar kans schoon om te breken met de Belgische politiek door resoluut de kaart van de Duitse bezetter te trekken. Deze flaminganten stonden bekend als activisten. Net als vele andere flaminganten waren zij misnoegd over het gevoerde regeringsbeleid. Ondanks de invoering van het algemeen meervoudig mannenstemrecht in 1893 hadden zij het gevoel dat hun stem ongehoord bleef.³ Met de invoering van de evenredige zetelverdeling in 1899 kwam een einde aan de katholieke Vlaamse meerderheid die een geleidelijke vernederlandsing had doorgevoerd.⁴ Verregaandere taalwetten in het leger en lager onderwijs bleven uit, wat de gemoederen verder ophitste.⁵ Daarnaast bleef de vernederlandsing van de Gentse universiteit een on vervulde droom. Op aansturen van gouverneur-generaal Moritz von Bissing speelde de Duitse bezetter in op deze verzuchtingen door een pro-Vlaamse koers te varen, de *Flamenpolitik*. Deze samenwerking resulteerde in de vernederlandsing van de Gentse universiteit, uitbreiding van taalwetgeving in het onderwijs, de bestuurlijke scheiding van

¹ Algemeen Rijksarchief (ARA), Raad van Vlaanderen, zitting van 22 december 1917.

² Jan CRAEYBECKX, Alain MEYNEN en Els WITTE, *Political history of Belgium: from 1830 onwards*, Brussel: ASP 2009, 138.

³ Lode WILS, *Onverfranst, onverduits? Flamenpolitik, activisme, frontbeweging*, Kalmthout: Pelckmans, 2014, 81.

⁴ Ibidem.

⁵ Antoon VRINTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de eerste wereldoorlog*, Studies over de Eerste Wereldoorlog, dl. 5, Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2002, 27.

Vlaanderen en Wallonië en het culminatiepunt van de politieke collaboratie, de oprichting van de Raad van Vlaanderen.⁶

Op 4 februari 1917 verzamelden 125 flaminganten zich in het *Vlaamsche Huis* te Brussel. Tijdens deze Landdag werd een manifest goedgekeurd dat de Duitse maatregelen ondersteunde, de bestuurlijke scheiding van België bepleitte en een Raad van Vlaanderen oprichtte.⁷ Dit vertegenwoordigend orgaan moest de Vlaamse eisen kenbaar maken aan de Europese mogendheden op een mogelijke vredesconferentie.⁸ Nadat de raadsleden bij monde van Borms de Vlaamse onafhankelijkheid hadden uitgeroepen, kondigde men een volksraadpleging aan.⁹ Hiermee kwamen de raadsleden tegemoet aan de Duitse eis om dit vertegenwoordigend orgaan een meer democratisch en legitiem karakter te geven.¹⁰ Het opzet mislukte echter, de volksraadplegingen brachten weinig volk op de been en werden verstoord door tegenbetogingen.¹¹ Naarmate de oorlog vorderde en de oorlogskansen keerden in het nadeel van het Duitse Keizerrijk, werd de *Flamenpolitik* afgeremd om mogelijke vredesgesprekken niet te hypothekeren.¹² Desondanks bleven raadsleden tot het oorlogseinde samenkomen. Na de oorlog werden activisten vervolgd door de Belgische Staat.¹³

Hoewel de Raad van Vlaanderen regelmatig aan bod komt in de rijke historiografie van de Vlaamse Beweging, past dit meestal binnen een groter narratief over het activisme of de *Flamenpolitik*. Beide waren onontbeerlijk in de totstandkoming van de Raad en hebben een geanimeerd historiografisch debat teweeg gebracht. Eén polemiek betreft de aard van het activisme. Waar samenwerking met de Duitse bezetter tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt bestempeld als collaboratie, opteren historici voor de term activisme tijdens de Eerste Wereldoorlog. Lange tijd bezaten Vlaams-nationalistische historici zoals Hendrik Elias een

⁶ Pieter Van HEES, "Flamenpolitik", in: Reginald De SCHRYVER, Bruno De WEVER, Gaston DURNEZ e.a. (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 3 dln., dl. 1, Tielt: Lannoo, 1998, 1155.

⁷ Antoon VRINTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de eerste wereldoorlog*, 98-99.

⁸ Daniel VANACKER, *Het Aktivistisch Avontuur*, Gent: Stichting Mens en Cultuur, 1991, 171.

⁹ Hendrik ELIAS, *Vijfentwintig jaar Vlaamse beweging, 1914/1939*, 4 dln., dl. 1, Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel 1971, 69.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Hendrik D. MOMMAERTS en Pieter Van HEES, "Raad van Vlaanderen", in: Reginald De SCHRYVER, Bruno De WEVER en Gaston DURNEZ (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 3 dln., dl. 3, Tielt: Lannoo, 1998, 2524.

¹² Ibidem.

¹³ Jos MONBALLYU, "Het uur van de vergelding. Vlaamse activisten voor de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier van het Leger (23 januari tot 30 juni 1919). Deel 1", *Wetenschappelijke Tijdingen* 69/4, 2010, 306-330, 307.

monopolie op de geschiedschrijving van de Vlaamse Beweging.¹⁴ In zijn magnum opus *Vijfentwintig jaar Vlaamse beweging, 1914/1939* schetst Elias een idealiserend beeld: “Het was geen onderneming van avonturiers, politieke gelukszoekers, baantjesjagers. De overgrote meerderheid van de activisten waren idealisten die niet aan zichzelf, niet aan Duitsland, maar alleen aan Vlaanderen hebben gedacht.”¹⁵ Lode Wils ontmythologiseert deze romantische beeldvorming en velt een harder verdict. Indien er ooit ergens een marionettenbeweging heeft bestaan, was het activisme daar het beste voorbeeld van.¹⁶ Bovendien meent hij dat het anti-belgicistische karakter van het activisme door de bezetters geënt werd op de Vlaamse Beweging.¹⁷ Daniël Vanacker neemt in het *Aktivistisch Avontuur* een tussenpositie in door activisten te omschrijven als revolutionaire avonturiers geplaagd door een gebrek aan realiteitsbesef.¹⁸ De activisten wisten dat hun politieke onderneming niet kon rekenen op de steun van de bevolking. Alleen met hulp van de bezetter konden ze hun programma doorvoeren en Vlaanderen haar onafhankelijkheid geven.¹⁹ In het recente *Onvoltooid Vlaanderen* spreekt Frank Seberechts wel van een collaboratiebeweging, maar voegt geen nieuwe inzichten toe.²⁰

Over de *Flamenpolitik* heerste lange tijd consensus. Deze pro-Vlaamse koers was een geïmproviseerde strategie die een breuk vormde met het buitenlandse beleid van het Duitse Keizerrijk.²¹ Hendrik Elias oppert dat de Duitse autoriteiten voor 1914 absoluut geen weet hadden van een Vlaams vraagstuk in België.²² Antoon Vrints sluit zich hier naadloos bij aan.²³ In *Drang nach Westen: de fundamente van de Duitse Flamenpolitik (1870-1914)* heropent Bruno Yammine echter de debatten. Hoewel Yammine erkent dat de Duitse regering voor 1914 geen pro-Vlaams beleid uitstippelde, toont hij aan dat er wel degelijk stemmen opgingen in militaire en intellectuele kringen om België binnen de Duitse invloedssfeer te laten vallen.²⁴ Zo steunde *Großadmiral* Alfred von Tirpitz het pan-Germaans gedachtegoed gepropageerd door het *Alldeutsche Verband*.²⁵ Daarnaast geeft Yammine aan dat vanaf 1880 diezelfde *Alldeutsche Verband* contacten onderhield met flaminganten, een deel van de Vlaamse

¹⁴ Bruno YAMMINE, *Drang nach westen. De fundamente van de Duitse Flamenpolitik (1870-1914)*, Leuven: Davidsfonds, 2011, 346.

¹⁵ Hendrik ELIAS, *Vijfentwintig jaar Vlaamse beweging, 1914/1939*, 105.

¹⁶ Lode WILS, *Onverfranst, onverduits? Flamenpolitik, activisme, frontbeweging*, 328.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Daniel VANACKER, *Het Aktivistisch Avontuur*, 370.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Frank SEBERECHTS, *Onvoltooid Vlaanderen: van taalstrijd tot natievorming*, Antwerpen: Vrijdag, 2017, 73.

²¹ Bruno YAMMINE, *Drang nach westen. De fundamente van de Duitse Flamenpolitik (1870-1914)*, 253.

²² Hendrik ELIAS, *Vijfentwintig jaar Vlaamse beweging, 1914/1939*, 18.

²³ Antoon VRINTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de eerste wereldoorlog*, 44.

²⁴ Bruno YAMMINE, *Drang nach westen. De fundamente van de Duitse Flamenpolitik (1870-1914)*, 254.

²⁵ Ibidem, 323.

Beweging oriënteerde zich meer en meer richting zijn oostbuur.²⁶ Toch hebben Yammines bevindingen niet overal ingang gevonden. Zo oppert de eerder vermeldde Seberechts dat pas tijdens de bezetting Duitsland haar ogen lieten vallen op een mogelijke annexatie van Vlaanderen.²⁷

In tegenstelling tot het activisme en de *Flamenpolitik* is de Raad van Vlaanderen onderbelicht gebleven. Wanneer historici de Raad toch aansnijden, blijkt deze een kwalijke reputatie te hebben verworven. Zo stellen Hendrik Mommaerts en Pieter Van Hees in *De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)* dat het niveau van de debatten ondermaats was, leden weinig kennis van zaken hadden en er veel wantrouwen heerste.²⁸ Daarnaast worden de Raad en de bezetter dikwijls in één adem genoemd. Het lijkt of deze marionettenretoriek historici ervan heeft belet om een grondige studie te wijden aan dit project. Nochtans erkennen historici wel degelijk de nalatenschap van de Raad. Zo oppert Hendrik Elias: “Wij kunnen er niet aan denken het studiewerk van de kommissies van de Raad [...] te ontleden. Het zou ons verhaal te zeer overlasten, al vertegenwoordigt het zonder twijfel een belangrijk moment in de geschiedenis van de Vlaamse gedachte.”²⁹ Een onderzoek dat zich uitsluitend richt op de Raad van Vlaanderen bleef tot nog toe uit, ondanks de oproep van Daniel Vanacker.³⁰ Sinds zijn aansporing is Antoon Vrints één van de weinige auteurs die hier gevolg aan heeft gegeven.³¹ Hij focust zich daarentegen op het Antwerpse activisme terwijl Vanacker zich concentreert op het Gentse milieu. Zo richten zij zich vooral op het commissiewerk en redevoeringen van raadsleden uit voorgaande steden. Wanneer andere auteurs zoals Wils, Mommaerts en Van Hees enigszins dieper ingaan op de debatten, maken zij voornamelijk gebruik van *Les archives du Conseil de Flandre*. Deze belgicistische publicatie vatte in 1928 het raadsarchief samen. Initiatiefnemer was de *Nationale Bond voor de Belgische Eenheid*, bestaande uit historici en juristen. Er duiken echter enkele tekortkomingen op om dit als voornaamste bron te hanteren. Hoewel de bond in het voorwoord pretendeert objectief en apolitiek tewerk te zijn gegaan, worden activisten omschreven als dwalers.³² Daarnaast slaagt zelfs een nauwgezette vertaling er niet in om de eigenheid van de oorspronkelijke tekst te

²⁶ Ibidem, 88.

²⁷ Frank SEBERECHTS, *Onvoltooid Vlaanderen*, 73.

²⁸ Hendrik D. MOMMAERTS en Pieter Van HEES, "Raad van Vlaanderen", 2524.

²⁹ Hendrik ELIAS, *Vijfentwintig jaar Vlaamse beweging, 1914/1939*, 73.

³⁰ Daniel VANACKER, *Het Aktivistisch Avontuur*, 6.

³¹ Antoon VRINTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de eerste wereldoorlog*, 104.

³² [= Ligue Nationale pour l'Unité BELGE], *Les archives du Conseil de Flandre*, bewerkt door Charles DEJONGH, Henri-Hector MAGLINSE, Henri PIRENNE e.a., Brussel: Dewarichet, 1928, 9.

evenaren. De *Nationale Bond voor de Belgische Eenheid* speelde hierop in en een jaar later verscheen een beknoptere Nederlandstalige versie.³³

Exact honderd jaar na de oprichting van de Raad van Vlaanderen dringt een nieuwe benadering zich op. Dit onderzoek wil de Raad onttrekken aan het grotere activistische narratief door deze instelling te bestuderen als hetgeen hij beoogde te zijn, een parlement van Vlaanderen. Terecht kunnen er vraagtekens geplaatst worden of het daadwerkelijk een parlement was. Van een wetgevende of controlerende functie was absoluut geen sprake en aan de samenstelling van de Raad lagen geen verkiezingen ten grondslag. Leden ambieerden echter de vertegenwoordigers van Vlaanderen te zijn en botsten daarbij op vraagstukken die andere parlementen bezighielden. Zij namen deel aan een parlementair experiment met de overtuiging om uit te groeien tot het representatieve orgaan van Vlaanderen. Dit onderzoek kiest er dan ook voor om de Raad te bestuderen als een parlementaire subcultuur met zijn eigen gebruiken en vertogen in navolging van de nieuwe parlementaire geschiedenis.³⁴ Hier ligt de klemtoon meer op concepten als representatie en soevereiniteit.³⁵ Om dit parlementair experiment te doorgronden, valt deze scriptie uiteen in drie delen. Allereerst staat het profiel van de raadsleden centraal. Wie waren de deelnemers, welk beroep oefenden zij uit, van waar kwamen ze en hoe oud waren ze? In een tweede beweging wordt nagegaan welke thematieken hen bezighielden. Hiermee kan aangetoond worden waarop dit oorlogsparlement zich focuste. Ten slotte staan de praktijken en regels binnen de Raad centraal gecombineerd met het zelfbeeld van raadsleden. Welke parlementaire gebruiken namen ze over, waarin verschilden zij van andere parlementen? Deze bevindingen zullen waar nodig in een transnationaal luik geplaatst worden door middel van vergelijking met de toenmalige Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Nederlandse Tweede Kamer. Vanuit deze invalshoek poogt deze scriptie verder te gaan dan de clichématige opvattingen van een marionettenbeweging. Zelfs de Raad van Vlaanderen, geplaagd door een gebrek aan legitimiteit en een democratisch deficit, moet meer zijn geweest dan louter een spreekbuis van Duitsland. Deze studie laat de publicaties van de *Nationale Bond voor de Belgische Eenheid* links liggen door terug te keren naar het raadsarchief, bewaard gebleven in het Brusselse rijksarchief. Door het omvangrijke archief zal de focus voornamelijk

³³ [= Nationalen Bond voor de Belgische EENHEID], *Het archief van den Raad van Vlaanderen*, bewerkt door Charles DEJONGH, Henri-Hector MAGLINSE, Henri PIRENNE e.a., Brussel: Lamertin, 1929.

³⁴ Pasi IHALAINEN, Cornelia ILIE en Kari PALONEN, "Parliament as a Conceptual Nexus", in: Pasi IHALAINEN, Cornelia ILIE en Kari PALONEN (red.), *Parliament and Parliamentarism. A Comparative History of a European Concept*, nr. European conceptual history, dl. 1, New York: Berghahn, 2016, 12.

³⁵ *Ibidem*, 14.

liggen op de notulen van de plenaire vergaderingen, het raadsreglement en adressenboek. Hiernaast doet deze scriptie nog een beroep op beeldmateriaal afkomstig uit het Letterenhuis.

“De landbouwers, de neringen en arbeiders zijn belachelijk vertegenwoordigd”

De Landdag van 4 februari 1917 markeerde de start van de Raad van Vlaanderen. Dit groepsgebeuren bracht flaminganten van over heel Vlaanderen naar het *Vlaamsche Huis* te Brussel. Dergelijke massamanifestaties pasten binnen een langere landdagtraditie teruggaand tot de jaren zestig van de negentiende eeuw.³⁶ Wie wenste deel te nemen aan deze vergadering moest eerst een formule onderschrijven. Velen weigerden, waardoor slechts 125 deelnemers overbleven.³⁷ De overgeblevenen keurden een ledenlijst goed bestaande uit 46 leden. Flaminganten die deel uitmaakten van de Raad zagen zich als vertegenwoordigers van het Vlaamse volk.³⁸ Hoe gaven zij echter invulling aan een haast ongrijpbare notie zoals het volk, welke vertegenwoordiging belichaamden zij? ‘Politieke vertegenwoordiging’ wordt hier opgevat als zijnde het tegenwoordig maken van een gemeenschap die onmogelijk op volle sterkte aanwezig kan zijn.³⁹ Deze scriptie gaat dieper in op het profiel van de leden, de zogenaamde fysionomie van de Raad van Vlaanderen. Voorgaande studies gaan hier gedeeltelijk op in en van een comparatief luik met andere parlementen is geen sprake. Aan de hand van gender, woonplaats, beroep en leeftijd kan aangetoond worden welke lagen van de bevolking over- en ondervertegenwoordigd waren. Deze resultaten zullen vergeleken worden met de toenmalige Belgische Kamer. Daarnaast wordt de eerste Raad van Vlaanderen afgewogen met de tweede Raad die tot stand kwam na een reeks van volksraadplegingen. In hoeverre veroorzaakten deze verkiezingen, ondanks hun gering democratisch gehalte, verschuivingen in de raadssamenstelling? De eerste Raad van Vlaanderen telde op zijn hoogtepunt 81 leden. Na de uitroeping van de Vlaamse onafhankelijkheid op 22 december 1917 werd besloten de eerste Raad te ontbinden, waarna 12 leden kenbaar maakten niet meer deel te

³⁶ Lode WILS, "De landdagtraditie tot aan de Eerste Wereldoorlog", in: Luc BOEVA, Gita DENECKERE, Guy LEEMANS e.a. (red.), *Vlamingen komt in massa: de Vlaamse beweging als massabeweging*, Bijdragen Museum van de Vlaamse Sociale Strijd, 28 dln., dl. 17, Gent: Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, 1999, 65-74, 65.

³⁷ Daniel VANACKER, *Het Aktivistisch Avontuur*, 170.

³⁸ Ibidem, 171.

³⁹ Kris DESCHOUWER, "De vertegenwoordigende democratie", in: Tim HEYSSE en Wilfried GOOSSENS (red.), *Democratie als filosofisch vraagstuk: lezingen over macht, vertegenwoordiging en politiek*, Kapellen: Uitgeverij Pelckmans, 2003, 34-35.

willen uitmaken van het activistisch orgaan. Na de verkiezingen ontstond de tweede Raad die werd aangevuld met 24 extra leden, wat het totaal bracht op 93 leden.⁴⁰

Net zoals in het toenmalige Belgische en Nederlandse parlement konden alleen mannen deel uitmaken van de Raad van Vlaanderen.⁴¹ Raadsleden leken dit de evidentie zelve te vinden aangezien er nergens gewag werd gemaakt van verkiesbaarheidsrecht voor mogelijke vrouwelijke vertegenwoordigers. Indirect lieten zij zich wel uit over hun visie op vrouwen en politieke participatie. Toen raadsleden de voorwaarden formuleerden om te mogen stemmen bij de opkomende volksraadplegingen, nam de Gentse hoogleraar filologie Josué De Decker het woord: “Ik veronderstel toch niet dat er gaat beslist worden of de vrouwen kiesrecht zullen hebben. Zoo ja, dan zal ik hier nog ene rede houden van twee uren.”⁴² De Raad van Vlaanderen en de Belgische Kamer zaten wat betreft de deelname van vrouwen aan het politieke bestel op één en dezelfde lijn.

Inzake territoriale vertegenwoordiging duiken er daarentegen wel wezenlijke verschillen op. Voorafgaande onderzoeken van Vanacker en Vrints hebben zich gedeeltelijk beziggehouden met deze thematiek. In de *NEVB* staan reeds alle leden met woonplaats opgesomd, maar dit onderzoek kiest ervoor om zich te baseren op het adressenboek dat bewaard is gebleven in het raadsarchief.⁴³ Er duiken namelijk enkele inconsistenties op tussen beide. Zo staat in de *NEVB* vermeld dat raadslid Max Oboussier in Gent woonde terwijl Antwerpen staat opgegeven in het adressenboek. Tijdens de periode 1912-1919 telde de Belgische Kamer 186 zetels waarvan 120 toegewezen waren aan Vlamingen. Deze zogenaamde ‘Vlaamse’ Kamerzetels dienen wel enigszins genuanceerd te worden. Allereerst vormde Brabant nog één provincie waartoe ook de hoofdstad Brussel behoorde. Daarnaast stonden deze Vlaamse zetels niet per se gelijk aan Nederlandstalige volksvertegenwoordigers. Verder worden deze gegevens afgewogen met het relatieve bevolkingsaantal per provincie op basis van de volkstelling van 1910.

⁴⁰ Hendrik D. MOMMAERTS en Pieter Van HEES, "Raad van Vlaanderen", 2525-2527.

⁴¹ Derek BLYTH, Alistair MACLEAN en Rory WATSON, *The Belgian House of Representatives : from revolution to federalism*, Brussel: Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2006, 77.

⁴² ARA, Raad van Vlaanderen, map 16, 15 december 1917.

⁴³ ARA, Raad van Vlaanderen, map 4, adressenboek.

Provincie	Zetels Eerste Raad N=81	Zetels Tweede Raad N=93	Vlaamse zetels Belgische Kamer N=120	Aandeel in de Raad (%)	Aandeel in de Kamer (%)	Aandeel Vlaamse populatie (%)
Brabant	37	41	38	45%	32%	31%
Oost- Vlaanderen	19	23	28	24%	23%	24%
Antwerpen	18	17	25	20%	21%	20%
West- Vlaanderen	4	11	22	9%	18%	19%
Limburg	3	1	7	2%	6%	6%

In de eerste en tweede Raad spande de provincie Brabant de kroon inzake vertegenwoordiging. Bijna de helft van alle leden kwam uit de hoofdstad Brussel of één van de randgemeenten. In de *NEVB* wijzen Mommaerts en Van Hees hier reeds op, maar plaatsen deze gegevens niet in een comparatief luik met andere provincies.⁴⁴ Na de volksraadplegingen kreeg Brabant extra zetels, maar proportioneel bleef het aandeel gelijk. In vergelijking met de zetelverdeling voor de Belgische Kamer was de Brabantse afvaardiging aanzienlijk groter. De provincies Oost-Vlaanderen en Antwerpen vormden de middenmoters wat betreft afgevaardigden. Waar het zetelaantal van Oost-Vlaanderen nog toenam na de verkiezingen, daalde dit voor Antwerpen. Vrints haalt reeds aan dat de relatie tussen de eerder gematigde Antwerpenaren en de meer radicale meerderheid tot de nodige spanningen leidde.⁴⁵ Van de twaalf leden die de Raad verlieten, kwamen er vijf uit de provincie Antwerpen. Opzienbarend is het gegeven dat beide provincies een quasi even grote afvaardiging kenden als in de Kamer. West-Vlaanderen en Limburg waren de hekkensluiters inzake representatie. In vergelijking met de andere provincies waren zij ondervertegenwoordigd in de eerste Raad. Voor West-Vlaanderen verdubbelde het aantal zetels nog wel in de tweede Raad, maar Limburg telde nog maar één zetel. Wanneer hun relatieve aandeel wordt afgewogen met dat van de Kamer en bevolkingsaantal, valt de ondervertegenwoordiging pas goed op. In vergelijking met de Kamer

⁴⁴ Hendrik D. MOMMAERTS en Pieter Van HEES, "Raad van Vlaanderen", 2524.

⁴⁵ Antoon VRINTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de eerste wereldoorlog*, 103.

werd de vertegenwoordiging van West-Vlaanderen gehalveerd terwijl Limburg twee derde prijs gaf. Hiervoor zijn meerdere redenen aan te halen. Voor West-Vlaanderen speelde de oorlogscontext een belangrijke rol. De provincie was opgesplitst tussen een onbezett deel waar het Belgische leger stelling nam en het bezette deel behorend tot het Duitse Etappegebied, een zone die volledig onder militair bewind stond.⁴⁶ De bewegingsvrijheid van West-Vlamingen werd danig beperkt uit vrees voor spionage en sabotage. Het is een teken aan de wand dat zelfs het Antwerps raadslid Karel Waternaux zijn beklag deed over de moeilijkheden om een reis pas te bekomen.⁴⁷ Limburg was in tegenstelling tot West-Vlaanderen ver verwijderd van het oorlogsgewoel, maar de weinige vertegenwoordigers vallen ook op. Deze trend manifesteerde zich eveneens in de samenstelling van de gouwraden waarvan de Limburgse vleugel de kleinste was.⁴⁸ Limburg vormde toen een dunbevolkte streek met slechts enkele provinciestedjes zoals Hasselt met 17.000 inwoners.⁴⁹ De provincie speelde nochtans een grote rol in de plannen van de Raad. De exploitatie van het pas ontdekte steenkool moest de economische ontwikkeling van Vlaanderen een nieuw elan geven.⁵⁰ Beide provincies lagen daarnaast het verst verwijderd van Brussel terwijl de toenmalige transportmogelijkheden, extra bemoeilijkt door de oorlogscontext, beperkt waren.

Naast de woonplaats staat in de ledenlijst eveneens een vermelding van het beroep dat zij uitoefenden tijdens hun activistische periode.⁵¹ Aan de hand van deze gegevens kan nagegaan worden welke beroeps categorieën de eerste viool speelden in de Raad en welke amper tot niet vertegenwoordigd werden in de plenaire vergaderingen. Zodra een beroep meer dan één keer voorkomt, krijgt deze een categorie toegewezen. De andere beroepen vallen onder de overkoepelende noemer ‘overige’.

⁴⁶ Sophie De SCHAEFDRIJVER, "Populations under Occupation", in: Jay WINTER (red.), *Cambridge History of the First World War*, dl. 3, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 242-256, 247.

⁴⁷ ARA, Raad van Vlaanderen, map 21, 16 augustus 1918.

⁴⁸ *Les archives du Conseil de Flandre*, 236.

⁴⁹ Evrard RASKIN, "Limburg", in: Reginald De SCHRYVER, Bruno De WEVER, Gaston DURNEZ e.a. (red.), *De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 3 dln., dl. 2, Tiel: Lannoo, 1998, 1896.

⁵⁰ ARA, Raad van Vlaanderen, map 9, 14 mei 1917.

⁵¹ ARA, Raad van Vlaanderen, map 2, ledenlijst.

Beroeps categorie	Eerste Raad N=81	Aandeel Eerste Raad (%)	Tweede Raad N=93	Aandeel Tweede Raad (%)	Absoluut verschil
Onderwijzend personeel	27	33%	33	35%	+6
Ambtenaar	12	15%	12	13%	=
Jurist	9	11%	10	11%	+1
Arts	9	11%	8	10%	-1
Handelaar	7	9%	12	13%	+5
Bank- en verzekeringswezen	5	7%	5	5%	=
Industrieel	2	2%	3	3%	+1
Sociaal werker	2	2%	2	2%	=
Journalist	1	1%	2	2%	+1
Bibliothecaris	1	1%	1	1%	=
Overige	6	8%	5	5%	-1

Zowel in de eerste als tweede Raad voerde onderwijzend personeel de lijst aan. Zij kwamen uit alle lagen van het onderwijs. Zowel hoogleraars en docenten als leraars en prefecten zetelden in de Raad. De meerderheid verdiende zijn brood in het hoger onderwijs met 16 hoogleraars en 7 docenten. Zij wisten hun beroepssector hoog op de politieke agenda te plaatsen en hiermee in te spelen op academische noden. Zo dienden Josué De Decker en Johan Eggen, twee Gentse hoogleraars, een voorstel in om aan de Duitse regering te vragen “[...] het archief van de stad Rijsel naar Gent te willen overbrengen, in ’t belang van de Vlaamse Hoogeschool. De professoren en studenten kunnen veel nut halen uit de oude documenten van dit archief.”⁵² De grote concentratie aan onderwijzend personeel verschilde danig met die in de Belgische Kamer. Pas tijdens het interbellum zouden zij daar een lichte doorbraak kennen.⁵³ Naast onderwijzend personeel valt de sterke aanwezigheid van ambtenaren op. Sedert de wet van 26 mei 1848 trad er een verbod op om een parlementair mandaat te cumuleren

⁵² ARA, Raad van Vlaanderen, map 9, 6 mei 1917.

⁵³ Derek BLYTH, Alistair MACLEAN en Rory WATSON, *The Belgian House of Representatives : from revolution to federalism*, 84.

met een door de Staat bezoldigde betrekking.⁵⁴ In de Raad werd echter komaf gemaakt met deze beperking, de ambtenarij vormde de op één na grootste beroeps categorie. Toen diezelfde De Decker in zijn betoog uiteenzette waarom het de Raad aan daadkracht ontbrak, kwam hun aanwezigheid aan bod: “Het tweede euvel waaraan deze Raad lijdt [...] is dat den Raad een soort beambten-Parlement is.”⁵⁵ Handelaars vormden in de eerste Raad nog een middelgrote groep, maar na de verkiezingen klommen ze op tot de op één na sterkste vertegenwoordiging.

Juristen, traditioneel sterk vertegenwoordigd in parlementen, waren daarentegen sterk in de minderheid ten opzichte van onderwijzend personeel. Dit stond in schril contrast met de Belgische Kamer. In 1908 telde het parlement 82 advocaten op een totaal van 166 zetels, net niet de helft.⁵⁶ Raadslid Emiel Ver Hees wees op het grote aantal juristen in de Belgische Kamer en juichte deze trendbreuk toe: “Zijn er bovendien juist niet te veel advocaten in het parlement om goed werk te kunnen verrichten: men spreekt te veel voor zijne kiezers. In den Duitschen rijksdag is er een betrekkelijk kleiner aantal advocaten en rechtsgeleerden dan hier maar hunne innerlijke waarde is des te groter.”⁵⁷ Een andere traditioneel sterke groep zoals industriëlen was in de Raad eveneens in de minderheid met slechts vier vertegenwoordigers. Onder de noemer ‘overige’ vielen een bouwkundige, drukker, landmeter, museumconservator, kunstschilder, socioloog, tuinbouwer en warempel een zoon die zijn vader verving.

Ondanks een meer ‘volkse’ afspiegeling van de samenleving meenden sommigen dat de Raad nog niet ver genoeg ging. Antoon Brijs, een Brusselse handelaar, wees op het grote aantal geneesheren in hun rangen: “Verder lijden onze aanvaardingen zo wat van de doktoren ziekte, als we ieder bedrijf in dezelfde evenredigheid moesten bedeele als de heeren dokters, dan kwamen we tot een getal van verscheidene honderden. [...] Er zijn maar twee ingenieurs; de landbouwers, de neringen en arbeiders zijn belachelijk vertegenwoordigd.”⁵⁸ Dit pleidooi paste binnen de opgang van wat Ankersmit omschrijft als de mimetische representatie waarbij ingezet wordt op een gelijkenis tussen electoraat en vertegenwoordigers.⁵⁹ Eind negentiende eeuw werd meer en meer geopperd dat de samenstelling van het parlement moest trachten om de

⁵⁴ Stefaan FIERS en Eliane GUBIN, "De fysionomie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers", in: Emmanuel GERARD, Eliane GUBIN, Els WITTE e.a. (red.), *Geschiedenis van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers 1830-2002*, Brussel: Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2003, 88-129, 103.

⁵⁵ ARA, Raad van Vlaanderen, map 21, 16 augustus 1918.

⁵⁶ Stefaan FIERS en Eliane GUBIN, "De fysionomie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers", 115.

⁵⁷ ARA, Raad van Vlaanderen, map 12, 1 augustus 1917.

⁵⁸ ARA, Raad van Vlaanderen, map 11, 11 juli 1917.

⁵⁹ Henk de SMAELE, "Politiek als hanengevecht of cerebraal systeem : ideeën over politieke representatie en de invoering van de evenredige vertegenwoordiging in België", *BMGN : the Low Countries historical review*, 114, 1999, 328-357, 330.

complexiteit van de samenleving te benaderen, de invoering van de evenredige zetelverdeling in 1899 vormde een eerste opstap.⁶⁰ Raadsleden bogen zich eveneens over dergelijke vraagstukken en leken met het concept representatie te verwijzen naar de eenheid van het volk in plaats van maatschappelijke en ideologische diversiteit en verdeeldheid.⁶¹

Inzake leeftijd laat het bronmateriaal te wensen over. Geboortedata werden nergens bijgehouden, hiervoor baseert deze scriptie zich op de vele biografieën die de *NEVB* rijk is. Helaas zijn niet alle leden hierin opgenomen waardoor eveneens een beroep wordt gedaan op de biografische informatie van de Online Database voor Intermediaire Structuren (ODIS) en het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (AMVC). Van de 105 activisten die een mandaat opnamen als raadslid, zijn voor 84 leden de nodige gegevens voorhanden. Er kan dus terecht gesproken worden van een onvolledig en dus vertekend beeld. Desondanks wordt hier toch dieper op ingegaan omdat het een belangrijke indicator vormt inzake de fysionomie van de Raad. Gemiddeld bleken leden 42 jaar oud waarmee zij zich opnieuw onderscheidden van de Kamer.⁶² Na de nationale verkiezingen van 1912 kende het parlement namelijk een gemiddelde leeftijd van 52 jaar, de op één na oudste samenstelling van de twintigste eeuw.⁶³ Met 26 jaar was Lucien Brulez het jongste raadslid terwijl de 64-jarige Camiel Libbrecht de rol van ouderdomsdeken op zich nam. Bij momenten leek dit leeftijdsverschil tot onderlinge spanningen te leiden. Tijdens de zitting van 13 augustus 1917 ergerde de 44-jarige Jacob Lambrichts zich aan de vraag van de 34-jarige Johan Eggen om een motie aan een herlezing te onderwerpen. Toen de voorzitter tussenbeide kwam, reageerde Lambrichts gepikeerd: "Ge moest U schamen zoo een snotjongen te helpen."⁶⁴ Op dezelfde zitting bestempelde Jules Spincemaille diezelfde Eggen en zijn medestanders smalend over "[...] de hoop schooljongens uit de Belliardstraat."⁶⁵ Eggen bleek bovendien geen graag geziene gast, hij was het enige lid dat bedankt werd voor bewezen diensten.⁶⁶ Mogelijks zat zijn deelname aan een handgemeen na een zitting er voor iets tussen.⁶⁷

De raadsfysionomie legt een grote paradox bloot. Hoewel de Raad aanvankelijk zonder enige democratische besluitvorming werd samengesteld, vormde de samenstelling een betere

⁶⁰ Ibidem, 346.

⁶¹ Henk de SMAELE en Jo TOLLEBEEK, "Politieke representatie. De geschiedenis van een begrip", in: Henk de SMAELE en Jo TOLLEBEEK (red.), *Politieke representatie*, Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2002, 9-31, 25.

⁶² Hendrik D. MOMMAERTS en Pieter Van HEES, "Raad van Vlaanderen", 2525-2527.

⁶³ Stefaan FIERS en Eliane GUBIN, "De fysionomie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers", 115.

⁶⁴ ARA, Raad van Vlaanderen, map 12, 13 augustus 1917.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Hendrik D. MOMMAERTS en Pieter Van HEES, "Raad van Vlaanderen", 2526.

⁶⁷ ARA, Raad van Vlaanderen, map 12, 13 augustus 1917.

afspiegeling van de samenleving. De Raad had een meer representatief karakter dan de aristocratische Kamer die toen voornamelijk werd bevolkt door juristen, industriëlen en grootgrondbezitters.⁶⁸ Daarnaast telde de Kamer van 1912 veertien edellieden in haar rangen terwijl de Raad er geen enkele telde.⁶⁹ Pas met de invoering van het algemeen enkelvoudig mannenstemrecht in 1919 kreeg de Kamer een minder elitair voorkomen.⁷⁰ De Raad vereenzelvigde zich niet met de heersende esthetische representatie waarin sprake was van een esthetische kloof tussen politiek en maatschappij.⁷¹ Zo benaderde de afspiegeling binnen een parlement allesbehalve die van de samenleving. De Raad daarentegen bleek in zijn samenstelling en zelfreflectie meer een aanhanger te zijn van wat Ankersmit omschrijft als een mimetische representatie waarin de esthetische kloof in de mate van het mogelijke wordt gedicht.

“Welke toekomst ligt ons voorbehouden, waar brengen ons onze belangen?”

In elk overzicht over het activisme wordt de Raad opgevoerd als zijnde het overleggend orgaan. Toch lichten auteurs telkens maar een tipje van de sluier op over de inhoud van de raadsvergaderingen. Waar Wils een beknopt overzicht geeft over de staatskundige opvattingen⁷², voegt Vrints hier nog het economisch beleid bij van de Antwerpse delegatie.⁷³ Daniël Vanacker biedt het breedste panorama aan. Hij behandelt heikele thema's voor raadsleden zoals de positie jegens Duitsland en de opeisingen van jongemannen voor de Duitse oorlogsindustrie.⁷⁴ Historici leggen zich toe op debatten relevant voor hun onderzoek waardoor de gedachtewisselingen nog niet in hun geheel zijn benaderd. Door deze *modus operandi* ontstaat een incompleet beeld dat nalaat aan te tonen welk gewicht een thematiek in de schaal legde. Deze scriptie biedt een vervolmaking door alle gevoerde debatten in de plenaire vergadering te onderwerpen aan een *distant reading*. Deze methode komt uit taalkundige hoek en duidt een procedé waarbij literaire werken in een netwerk worden geplaatst in plaats van ze

⁶⁸ Derek BLYTH, Alistair MACLEAN en Rory WATSON, *The Belgian House of Representatives : from revolution to federalism*, 83.

⁶⁹ Stefaan FIERS en Eliane GUBIN, "De fysionomie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers", 115.

⁷⁰ *Ibidem*, 127.

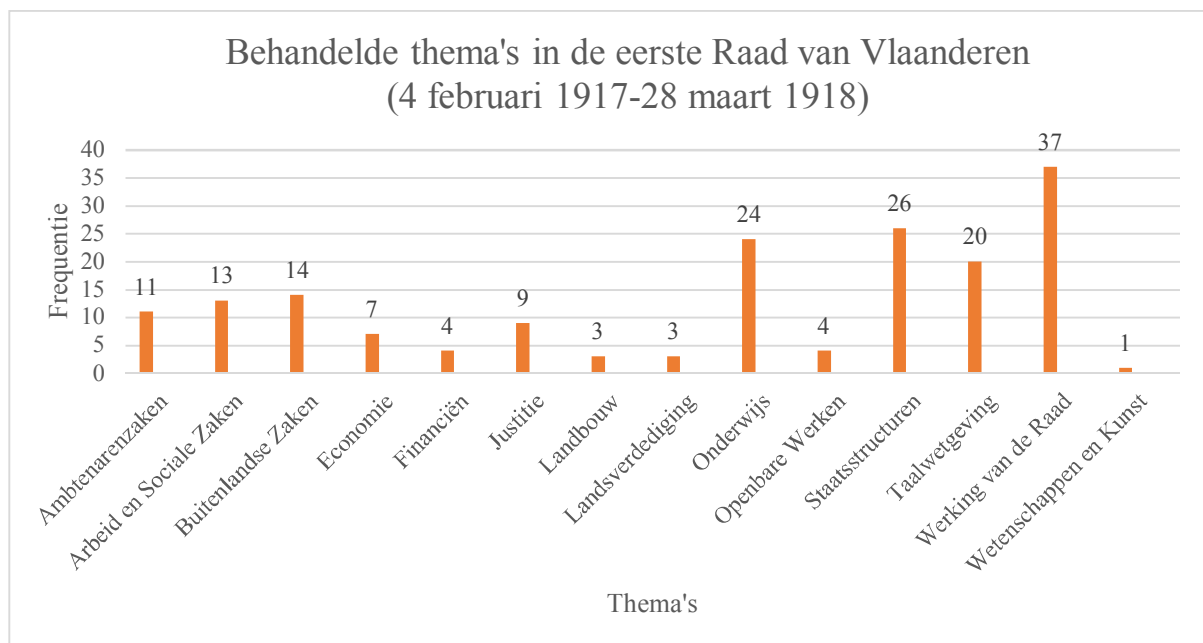
⁷¹ Frank Rudolf ANKERSMIT, *De macht van representatie* Exploraties III: politieke filosofie, 3 dln., dl. 3, Kampen: Kok Agora, 1997, 155.

⁷² Lode WILS, *Onverfranst, onverduist? Flamenpolitik, activisme, frontbeweging*, 267-268.

⁷³ Antoon VRINTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de eerste wereldoorlog*, 104.

⁷⁴ Daniel VANACKER, *Het Aktivistisch Avontuur*, 370.

afzonderlijk te bestuderen.⁷⁵ Vertaald naar het historisch métier behelst deze methodiek een oppervlakkige analyse waarbij gekeken wordt naar het onderwerp van de besprekingen en niet zozeer naar de inhoud. Vervolgens worden de gespreksthema's onderverdeeld in overkoepelende categorieën en kwantitatief voorgesteld. De categorieën zijn niet arbitrair gekozen, maar deels gebaseerd op raadscommissies.⁷⁶ Discussies laten zich echter niet simpelweg reduceren tot één welbepaalde categorie. Wanneer bijvoorbeeld de vernederlandsing van het Brusselse onderwijs op de agenda stond, is ervoor geopteerd deze zowel onder te verdelen bij onderwijs als taalwetgeving. In totaal werden 69 plenaire vergaderingen hiervoor doorgenomen. De eerste Raad kwam 47 maal bijeen terwijl de tweede Raad amper 22 zittingen telde.

Grafiek 1: behandelde thema's in plenaire vergaderingen Eerste Raad (mappen 5-18)

Leden van de eerste Raad besteedden veruit de meeste aandacht aan de werking van het prille parlement. De debatten varieerden van de formulering en procedure voor eedafleggingen, de verdeling van functies, vastleggen van verkiezingsprocedures, pleidooien voor meer eendracht, vergoedingen, de vele afwezigheden tot de nood om meer vergadersessies te houden. Mogelijks heeft dit ertoe geleid dat historici de Raad hebben bestempeld als een amateuristisch en chaotisch gebeuren. Een soortgelijk patroon manifesteerde zich echter eveneens bij de oprichting van de Kamer. Net als de raadsleden trachtten de eerste Kamerleden via de uitbouw

⁷⁵ Franco MORETTI, *Distant Reading*, Londen: Verso, 2013, 211.

⁷⁶ ARA, Raad van Vlaanderen, 22 december 1917.

van procedures en tradities hun weg te vinden waardoor de beginjaren turbulent verliepen.⁷⁷ Dit proces herhaalde zich ook bij de oprichting van de Nederlandse Tweede Kamer. Het is dan ook utopisch om te geloven dat een parlement van de ene dag op de andere kan draaien als een perfect geoliede machine. Toch gaan auteurs hiervan uit als zij de Raad bestempelen als een ongedisciplineerde en amateuristische bedoening. Discussiëren over de implementatie van het reglement vormt juist een onontbeerlijk element binnen de parlementaire cultuur.⁷⁸ Mede door het kortstondige bestaan van de Raad had deze instelling de tijd niet om te groeien. Desondanks namen leden verschillende initiatieven om hun instelling danig te professionaliseren en verwezen hiervoor dikwijls naar de Belgische Kamer als voorbeeld voor de werking van een parlement. Voorbeelden hiervan zijn legio. Zo opperde de Brusselse ambtenaar Jef van den Eynde: “Ik denk dat het nodig zou zijn een griffier te benoemen, juist zoals in de Kamer.”⁷⁹ Wanneer men nieuwe leden stemrecht wenste te geven, ontstond er een hevige discussie aangezien dit niet strookte met de vooropgestelde dagorde. Emiel Ver Hees pareerde de kritiek: “Het is het gebruik, en namelijk in de Kamers. Wil u de parlementaire bescheiden onderzoeken, dan zult U zien dat het meermaals voorvalt.”⁸⁰ Toen de kwestie van parlementaire onschendbaarheid op tafel kwam, refereerde men eveneens naar de Belgische Kamer.⁸¹ Zich baseren op andere instituten moet echter niet aangezien worden als zwaktebod. De Tweede Kamer haalde de mosterd dikwijls bij het Lagerhuis. Zo verdiepten parlementariërs zich in Britse parlementaire regelboeken.⁸² Het House of Commons werd reeds vanaf de achttiende eeuw in het buitenland bestempeld als leidraad.⁸³

In de beginperiode van de Raad bogen raadsleden zoals Emile Ver Hees zich over de kwestie welke beleidsvlakken prioritair waren: “Wat kan ons volk worden met haar na de vrede, welke toekomst ligt ons voorbehouden, waar brengen ons onze belangen?”⁸⁴ Qua concrete beleidsdomeinen schieten vooral onderwijs, taalwetgeving, buitenlandse zaken en staatsstructuren erboven uit in de eerste Raad. Onderwijs is een thematiek die tot op heden amper wordt geassocieerd met de werkzaamheden van de Raad. De mate waarin onderwijs aan

⁷⁷ Derek BLYTH, Alistair MACLEAN en Rory WATSON, *The Belgian House of Representatives : from revolution to federalism*, 56.

⁷⁸ Jouke TURPIJN, *Mannen van gezag: de uitvinding van de Tweede Kamer, 1848-1888*, Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2008, 147.

⁷⁹ ARA, Raad van Vlaanderen, map 10, 17 juni 1917.

⁸⁰ ARA, Raad van Vlaanderen, map 11, 20 juli 1917.

⁸¹ ARA, Raad van Vlaanderen, map 14, 20 oktober 1917.

⁸² Jouke TURPIJN, *Mannen van gezag: de uitvinding van de Tweede Kamer, 1848-1888*, 41.

⁸³ Henk te VELDE, *Sprekende politiek : redenaars en hun publiek in de parlementaire Gouden Eeuw*, Amsterdam: Prometheus, 2015, 15.

⁸⁴ ARA, Raad van Vlaanderen, map 11, 30 juli 1917.

bod kwam, dient nochtans niet te verrassen. Zoals eerder aangegeven kende de Raad een aanzienlijke groep van onderwijzend personeel. Raadsleden hoefden echter niet actief te zijn in deze branche om er de nodige aandacht aan te besteden. Het belang van educatie was tweeledig. Allereerst zagen raadsleden het onderwijs als een hefboom voor de emancipatie van de Vlamingen. Met de oprichting van nieuwe nijverheid- en hogescholen in Vlaanderen verhoopten zij “ [...] dat wij in de toekomst aan ons volk, aan de begaafde kinderen van ons werkvolk, een beter leven zullen kunnen verschaffen; dat wij hen de gelegenheid zullen kunnen geven op eigen bodem een beroepsonderwijs, een nijverheidsonderwijs, een kunstvakonderwijs te genieten.”⁸⁵ Daarnaast diende het onderwijs een lang gekoesterde wensdroom te vervullen: de volledige vernederlandsing van het openbare leven in Vlaanderen. Met het Nederlands als voertaal in het onderwijs wilden raadsleden dit bewerkstelligen. Om eventuele tegenstand de mond te snoeren koppelden raadsleden zelfs voorwaarden aan toekomstige sollicitanten die een baan ambieerden bij de Vlaamse Staat: “De ouders zouden goed moeten onderricht worden dat hunne zonen geen ambt of bediening zouden mogen bekleeden, zoo zij niet bewijzen dat zij hunne studiën in de nederlandsche taal gedaan hebben.”⁸⁶

De vernederlandsing van het onderwijs vormde in de ogen van raadsleden nog maar het opstapje naar een volledig Nederlandstalig Vlaanderen. Op het eerste zicht leek er zich bij de oprichting van België een billijk compromis te zijn uitgewerkt inzake taalwetgeving. Hoewel artikel 30 van de Grondwet vastlegde dat het gebruik van de in België gesproken talen vrij was, betekende dit in de realiteit dat een ambtenaar in Vlaanderen evenveel recht had om enkel Frans te spreken en te begrijpen.⁸⁷ Pas na de Eerste Wereldoorlog werd het principe van ‘streektaal is voertaal’ inzake bestuurszaken definitief vastgelegd, maar het regionale niveau kon nog het Frans als tweede diensttaal hanteren.⁸⁸ De Raad daarentegen wilde volledig breken met de Belgische Staat en zelf initiatieven nemen inzake taalwetgeving.

Justitie bleek één van de prioriteiten te zijn. Jozef Van den Broeck wond er geen doekjes om: “Dat wij het gerecht volkomen van hoog tot laag willen en zullen vervlaamschen staat buiten kijf.”⁸⁹ Raadsleden wisten echter dat een plotse breuk niet realistisch was en vaardigden een overgangperiode uit: “Tot 1 Jan. 1921 kan machtiging verleend worden om in het Fransch te pleiten: Aan de advokaten van de Brusselsche balie, die geen Nederlandsch kennen, en reeds

⁸⁵ ARA, Raad van Vlaanderen, map 10, 17 juni 1917.

⁸⁶ ARA, Raad van Vlaanderen, map 9, 14 mei 1917.

⁸⁷ Marc PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België: van 1830 tot vandaag*, Leuven Davidsfonds, 2004, 29.

⁸⁸ *Ibidem*, 43.

⁸⁹ ARA, Raad van Vlaanderen, map 12, 1 augustus 1917.

voor de afkondiging van deze verordening ingeschreven waren.”⁹⁰ Tijdens de plenaire vergaderingen werd de daad bij het woord gevoegd door uitsluitend in het Nederlands te converseren. Er werd echter wel een zekere kennis van het Frans en Duits verwacht aangezien fragmenten uit buitenlandse kranten werden voorgelezen.

Het vraagstuk welke richting Vlaanderen diende uit te gaan, vormde eveneens een heet hangijzer verzameld onder de noemer van staatsstructuren. Verschillende pistes werden bewandeld. Raadslid Leo Meert verlangde naar een “ [...] onafhankelijke, zelfstandige Staat Vlaanderen, staande geheel vrij in de wereld en gedragen door eigen economische en politieke macht. Mij dunkt dat dit een oplossing is om van te watertanden.”⁹¹ Meert pleitte echter om voor een onbeperkte tijd met “ [...] onze Waalsche broeders te blijven, onze stiefbroeders.”⁹² Een verstandshuwelijk diende op een later tijdstip uit te monden in de onafhankelijkheid van Vlaanderen. De staatkundige toekomst vormde zo’n vitaal onderdeel van de beslommeringen in de Raad dat het zelfs aanleiding gaf tot de oprichting van een fractie. De Zelfstandige Vlaamsche Groep schaarde zich resoluut achter het confederale “standpunt dat een zelfstandig Vlaanderen en een zelfstandig Wallonië het gemeenschappelijk staatsverband België zullen uitmaken.”⁹³ De mogelijkheid om de scheiding met Nederland van 1830 ongedaan te maken, behoorde ook tot de opties. Het Groot-Nederlandse ideaal kwam meermaals aan bod, maar leek voor velen niet levensvatbaar. Raadslid Ferdinand Brulez argumenteerde: “Groot-Nederland is onmogelijk, omdat de Hollanders daar niet van willen weten.”⁹⁴ Raadsleden verschilden onderling dan wel van staatkundige opvattingen, over één voorwaarde heerste quasi unanimiteit. Ze wisten maar al te goed dat hun wensdromen afhankelijk waren van de Duitse oorlogskansen. Deze onzekerheid werd treffend samengevat door Reimond Kimpe: “Ons lot ’t is nu eenmaal zoo, is aan de zege van Duitschland verbonden.”⁹⁵

Op 6 juni 1918 blies de tweede Raad voor het eerst verzamelen en zou dit blijven doen tot 27 september van dat jaar. Door de kerende oorlogskansen van Duitsland was de tweede Raad echter geen lang leven beschoren. Daarnaast kenden de plenaire vergaderingen een turbulenter verloop dan de eerste. Een Commissie van Gevolmachtigden, fungerend als pseudo-

⁹⁰ ARA, Raad van Vlaanderen, map 14, 17 oktober 1917.

⁹¹ ARA, Raad van Vlaanderen, map 14, 2 oktober 1917.

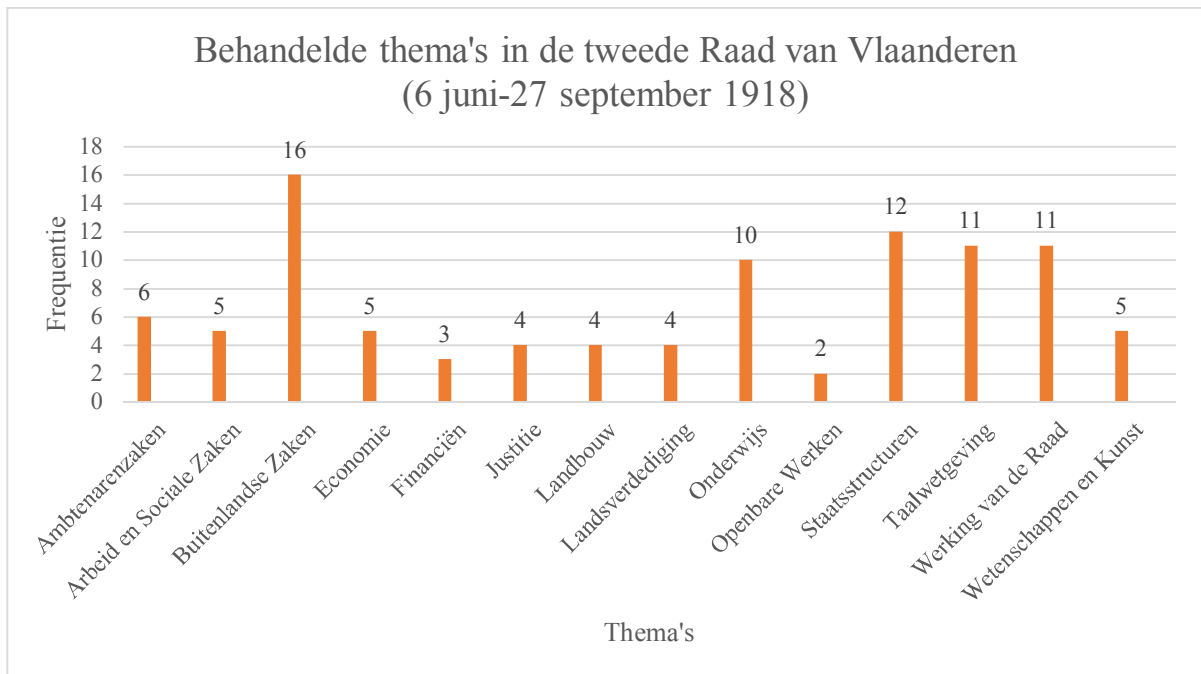
⁹² Ibidem.

⁹³ ARA, Raad van Vlaanderen, map 13, 25 september 1917.

⁹⁴ ARA, Raad van Vlaanderen, map 14, 2 oktober 1917.

⁹⁵ ARA, Raad van Vlaanderen, map 9, 20 mei 1917.

regering, werd op 16 augustus 1918 weggestemd naar aanleiding van een vertrouwensbreuk.⁹⁶ Leden oordeelden dat de Gevolmachtigden buiten de Raad om handelden. De laatste vergaderingen vonden zelfs plaats zonder toestemming van de bezetter, waarmee de Raad zichzelf onmogelijk maakte.

Grafiek 2: Behandelde thema's in plenaire vergaderingen Tweede Raad (mappen 19-21)

De interne werking vormde niet langer de hoofdbekommernis, een indicatie dat raadsleden groeiden in hun rol. Het bleef echter nog wel een prominente rol spelen net zoals de thema's onderwijs, staatsstructuren en taalwetgeving. Hiermee lijkt het of de trend van de eerste Raad simpelweg werd verdergezet. Toch springt de stijging van debatten over buitenlandse zaken danig in het oog. Toen doorheen 1918 alsmaar duidelijk werd dat het Duitse Keizerrijk geen totale overwinning ging behalen, begonnen raadsleden zich meer en meer bezig te houden met buitenlands beleid. Zij wilden op basis van het zelfbeschikkingsrecht der volkeren hun eisen kenbaar maken aan de oorlogvoerende partijen. Hiervoor refereerden zij aan de vrede van Brest-Litovsk.⁹⁷ Ten slotte dient nog gewezen te worden op het langetermijnperspectief gehanteerd in de Raad. Tijdens beraadslaging van 13 augustus 1917 aangaande de creatie van een Vlaams leger, sprak voorzitter Pieter Tack zich uit over het profiel van de rekruten: “Tot het leger zouden alleen geroepen worden zij die na den oorlog geboren worden.”⁹⁸ Op het moment dat er een wereldoorlog woedde, spraken raadsleden zich al uit over een nieuwe generatie rekruten

⁹⁶ Lode WILS, *Onverfranst, onverduits? Flamenpolitik, activisme, frontbeweging*, 299.

⁹⁷ ARA, Raad van Vlaanderen, map 17, 12 januari 1918.

⁹⁸ ARA, Raad van Vlaanderen, map 12, 13 augustus 1917.

die nog verwekt moest worden. Een ander vraagstuk waarover zij zich bogen, was de heropbouw van platgebombardeerde steden.⁹⁹ Wederom bleven klassieke beleidsdomeinen zoals financiën of justitie veelal achterwege. Leden wilden eerst hun volle gewicht in de strijd werpen om een onafhankelijk Vlaanderen te laten verrijzen uit de assen van het strijdgewoel.

“Het volk staat niet aan onze zijde, maar wij moeten het tegen zijn wil genezen”

In dit derde en laatste gedeelte zal dieper worden ingegaan op de parlementaire gebruiken en zelfrepresentatie binnen de Raad van Vlaanderen. Welke zaken zouden in het oog zijn gesprongen mochten we getuige zijn geweest van een zitting? Welke parlementaire tradities namen zij over van andere instellingen, gaven ze een andere invulling aan bepaalde praktijken? Ten slotte gaat er nog de nodige aandacht uit naar de vormgevers van dit parlementair experiment. Welke rol zagen zij voor zichzelf en het volk dat zij meenden te vertegenwoordigen weggelegd?

Net als andere parlementen trachtte de Raad zich te enten op een lange voorgeschiedenis waarvan deze meende af te stammen. Hoewel er niet expliciet naar werd verwezen, viel de naamkeuze wel op. In de veertiende eeuw werd een Raad van Vlaanderen opgericht, het hoogste rechtscollege van het graafschap Vlaanderen.¹⁰⁰ Als nationale wapenspreuk kozen de activisten voor *Vlaanderen die Leu* (Vlaanderen, de Leeuw).¹⁰¹ Deze kreet weerklonk reeds uit de kelen van de Vlaamse stedelingen tijdens de Guldensporenslag van 1302, aldus de romantische beeldvorming van Hendrik Conscience.¹⁰² Het raadslid met de toepasselijke achternaam Vlaemynck hielp met het ontwerp van een zegel met de beeltenis van een klauwende, Vlaamse leeuw. De Raad zocht naar continuïteit met een glorieus verleden, een fenomeen dat Eric Hobsbawm onder de noemer van *invented tradition* categoriseert.¹⁰³ De Belgische Kamer lieerde zich eveneens met een glorieus verleden. Gebeurtenissen zoals de Guldensporenslag, de Blijde Inkomst van 1368 en de Brabantse Omwenteling werden in één canon gegoten:

⁹⁹ ARA, Raad van Vlaanderen, map 13, 10 september 1917.

¹⁰⁰ J. BUNTINX, [= Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren KONINKLIJKE VLAAMSE ACADEMIE VOOR WETENSCHAPPEN], *De audiëntie van de Graven van Vlaanderen: studie over het centraal grafelijk gerecht (c. 1330-c. 1409)*, Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, 70 dln., dl. 10, Brussel: Paleis der Academiën, 1949, 38.

¹⁰¹ ARA, Raad van Vlaanderen, map 8, 15 april 1917.

¹⁰² Karel WAUTERS, "Hendrik Conscience", in: Reginald De SCHRYVER, Bruno De WEVER, Gaston DURNEZ e.a. (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 3 dln., dl. 1, Tiel: Lannoo, 1998, 784.

¹⁰³ Eric HOBBSBAWM, [= Eric HOBBSBAWM en Terence RANGER], *The invention of tradition*, Cambridge Cambridge University Press, 1984, 1.

Belgen en hun zoektocht naar vrijheid door de eeuwen heen.¹⁰⁴ De Kamer portretteerde zichzelf als het sluitstuk van deze strijd. De Nederlandse Tweede Kamer zocht eveneens naar historische precedentes en plaatste zich op één lijn met de in 1795 ontbonden Staten-Generaal van de Nederlanden.¹⁰⁵

Alvorens Kamerleden officieel hun mandaat konden opnemen, dienden zij een eed af te leggen. Activistische raadsleden gaven gevolg aan deze traditie door eveneens een eedaflegging in het leven te roepen. Deze luidde: “Ik zweer trouw aan het Vlaamsche Volk. Ik zweer de zelfstandigheid van Vlaanderen te bewerken en te behouden, het geheim te bewaren, wanneer dit door den Raad bevolen wordt. Zoo helpe mij God.”¹⁰⁶ Meerdere elementen vinden hun oorsprong in respectievelijk de Belgische en Nederlandse eedaflegging. Het eerste zinsdeel lijkt een beknopte versie van de Belgische eed: “Ik zweer getrouwheid aan de koning, gehoorzaamheid aan de grondwet en aan de wetten van het Belgische volk.” Zoals eerder aangetoond, wilden raadsleden breken met de Belgische Staat. Dit leidde er hoogstwaarschijnlijk toe dat begrippen zoals koning, grondwet en de term België naar de prullenmand werden verwezen. Opvallend is ook de geheimhoudingclausule in de eed. Enige transparantie naar buiten toe werd meermaals afgeblokt, de bezetter raadde zelfs aan om de ledenlijst niet bekend te maken.¹⁰⁷ Het religieuze slot vertoont gelijkenissen met de Nederlandse eed die eindigt met: “Zo waarlijk helpe mij God almachtig.” Het godsdienstige besluit had zijn voor- en tegenstanders. De Gentse docent Anton Jacob repliceerde aan de criticasters “ [...] dat geen vrijzinnige aan de Godsidee, ontstaan in het Wilhelmuslied, kan aanstoot nemen.”¹⁰⁸ Jacobs respons toont aan dat de inspiratie wel degelijk vanuit Nederlandse hoek kwam. Daarnaast bleek dat raadsleden, die geen gelegenheid onbenut lieten om zich te distantiëren van het politieke establishment, eveneens verzandden in gelijkaardige discussies tussen klerikalen en antiklerikalen.

Net als beide parlementen uit de Lage Landen kende de Raad van Vlaanderen een voorzitter die de plenaire vergadering in goede banen diende te leiden. De aanduiding van een voorzitter gebeurde op basis van leeftijd, het oudste lid mocht tijdens de eerste zitting of een

¹⁰⁴Marnix BEYEN en Rik RÖTTGER, "Het streven naar waardigheid. Zelfbeelden en gedragscodes van volksvertegenwoordigers", in: Emmanuel GERARD, Eliane GUBIN, Els WITTE e.a. (red.), *Geschiedenis van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers 1830-2002*, Brussel: Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2003, 336-383, 340.

¹⁰⁵Jouke TURPIJN, *Mannen van gezag: de uitvinding van de Tweede Kamer, 1848-1888*, 80.

¹⁰⁶ARA, Raad van Vlaanderen, map 23, raadsreglement, artikel 5.

¹⁰⁷Daniel VANACKER, *Het Aktivistisch Avontuur*, 172.

¹⁰⁸ARA, Raad van Vlaanderen, map 5, 4 februari 1917.

vernieuwing van de Raad het voorzitterschap op zich nemen.¹⁰⁹ Deze traditie kwam eveneens overgewaaid vanuit het Belgische Kamerreglement. Het is een teken aan de wand dat beide reglementen deze bepaling in hun eerste artikel formuleren.¹¹⁰ Het takenpakket van de raadsvoorzitter lijkt op het eerste zicht overeen te komen met dat van de Belgische Kamervoorzitter, wat blijkt uit het raadsreglement: “[...] het handhaven van de orde, het doen naleven van het reglement, het verlenen van het woord en het meedelen van de stemmingsuitslag.”¹¹¹ Toch valt er een wezenlijk verschil op tussen de rol die enerzijds de Nederlandse en Belgische Kamervoorzitter en anderzijds de raadsvoorzitter vervulden. In de Belgische Kamer verwachtten leden een onpartijdig optreden van de voorzitter.¹¹² In de Tweede Kamer verwachtte men eenzelfde optreden¹¹³, terwijl de raadsvoorzitter probleemloos kon participeren aan het debat volgens het raadsreglement: “Wil hij zelf aan de beraadslaging deelnemen, dan verlaat hij den voorzitterstoel en neemt die niet weder in, dan nadat de beraadslaging over het onderwerp is afgelopen.”¹¹⁴ De Gentse voorzitter Tack maakte hiervan gretig gebruik en nam actief deel aan de beraadslagingen. Zo opende hij de zitting van 2 augustus 1917 door te stellen dat een mogelijk economisch verbond met Nederland nefast zou zijn voor Vlaanderen door de hevige concurrentiestrijd tussen de havens van Antwerpen en Rotterdam.¹¹⁵ Tijdens de turbulente zitting van 22 december 1917, waarbij Borms de Vlaamse onafhankelijkheid uitriep, vroeg Tack eveneens het woord. Hij verliet zoals het reglement voorschreef zijn voorzittersstoel en Emiel Ver Hees nam tijdelijk zijn plaats in. Uit de notulen blijkt dat raadsleden deze personeelwissel niet op prijs stelden: er ontstond een groot tumult in de zaal.¹¹⁶

¹⁰⁹ ARA, Raad van Vlaanderen, map 23, raadsreglement, artikel 1.

¹¹⁰ Emile TOEBOSCH, *Parlementen en reglementen*, Brussel: Story-Scientia 1991, 26.

¹¹¹ ARA, Raad van Vlaanderen, map 23, raadsreglement, artikel 10.

¹¹² Derek BLYTH, Alistair MACLEAN en Rory WATSON, *The Belgian House of Representatives : from revolution to federalism*, 142.

¹¹³ Joke TURPIJN, *Mannen van gezag: de uitvinding van de Tweede Kamer, 1848-1888*, 154.

¹¹⁴ ARA, Raad van Vlaanderen, map 23, raadsreglement, artikel 10.

¹¹⁵ ARA, Raad van Vlaanderen, map 12, 2 augustus 1917.

¹¹⁶ ARA, Raad van Vlaanderen, map 16, 22 december 1917.

Zonder zaal kan een vertegenwoordigend orgaan onmogelijk met een grote groep mensen meermaals beraadslagen. Dit was voor de Raad niet anders. Aanvankelijk kwamen de leden op regelmatige basis samen in een huis in de Brusselse Belliardstraat en later in de vergaderzaal van de Provinciale Raad van Brabant.¹¹⁷ Deze ruimte bestond uit een halfronde, een ruimtelijke indeling die gehanteerd wordt om de eenheid binnen een parlement te benadrukken. Dit ideaal hield aanvankelijk ook stand in dit activistisch orgaan.

Afbeelding 1 (Letterenhuis): bijeenkomst Raad van Vlaanderen in Provinciale Raad van Brabant

Raadsleden verdeelden zich aanvankelijk op basis van geografische criteria in plaats van ideologie. Zo startte raadslid Florimond Heuvelmans zijn uiteenzetting: “In de naam der Bank van Antwerpen [...]”¹¹⁸ Er bleek eveneens een Bank van Gent te zijn. Raadsleden verdeelden zich op basis van de woonplaats terwijl de Belgische Kamerleden zich al snel opsplitsten in een liberale linker- en katholieke rechterzijde.¹¹⁹ Eenzelfde fenomeen speelde zich af in de Tweede Kamer waar al snel een linkerzijde werd gevormd door gelijkgestemde liberalen.¹²⁰ Na verloop van tijd begonnen raadsleden zich echter eveneens te oriënteren op basis van politieke opvattingen. Op 25 september 1917 maakte de eerder vermelde fractie van de Zelfstandige Vlaamsche Groep haar programma bekend. De oprichting van deze fractie stuitte verscheidene leden tegen de borst. “Er is een Zelfstandige Vlaamsche groep gevormd. Volgens mijn meening is dat bedenkelijk. De leden van Jong-Vlaanderen, die in den Raad zetelen, hebben nooit een afzonderlijke groep gevormd; zij zijn leden van den Raad en daarmee uit. De eerste afbreuk

¹¹⁷ Hendrik D. MOMMAERTS en Pieter Van HEES, "Raad van Vlaanderen", 2523-2524.

¹¹⁸ ARA, Raad van Vlaanderen, map 10, 3 juni 1917.

¹¹⁹ Marnix BEYEN en Rik RÖTTGER, "Het streven naar waardigheid. Zelfbeelden en gedragscodes van volksvertegenwoordigers", 351.

¹²⁰ Jouke TURPIJN, *Mannen van gezag: de uitvinding van de Tweede Kamer, 1848-1888*, 32-33.

wordt dus gedaan door de leden, die deel uitmaken van die Zelfstandige Vlaamsche groep”¹²¹, opperde Antoon Brijs. Het ideaal van een letterlijk kamerbrede eensgezindheid droegen meerdere raadsleden hoog in het vaandel, maar bleek in de realiteit slechts een wensdroom.

Als andere historici dan toch één parlementair kenmerk linken met de Raad, betreft dit het absenteïsme. De veelvuldige afwezigheden funderen hun overtuiging dat de Raad een amateuristisch en chaotisch gebeuren was. Zo stellen Mommaerts en Van Hees in de *NEVB* dat vele leden doorlopend afwezig waren.¹²² Vanacker maakt dit concreet door te wijzen op de lage opkomst van 23 leden voor de eerste plenaire vergadering waardoor hij de illusie wekt dat deze trend zich verder manifesteerde.¹²³ Deze auteurs geven echter niet aan waarop zij hun uitspraken baseren. Aan de hand van de aanwezigheidslijsten die vanaf 4 juni 1917 zorgvuldig werden bijgehouden, is het echter mogelijk een duidelijker beeld te schetsen over het absenteïsme in de Raad. De eerste Raad van Vlaanderen kende gemiddeld een opkomst van 50 activisten op een totaal van 81 leden terwijl de tweede Raad gemiddeld 64 aanwezigen telde op een totaal van 93 leden.¹²⁴ De mate van afwezigheid leek nog mee te vallen. Bovendien speelde de eerder aangehaalde oorlogscontext een belangrijke rol. Raadsleden kwamen van heinde en ver, dikwijls gehinderd door strenge Duitse controles, om in Brussel de plenaire vergadering bij te wonen. Raadsleden hadden recht op een vergoeding, in de aanwezigheidslijst konden zij hun reisonkosten inbrengen.¹²⁵ Emiel Toebosch omschrijft absenteïsme als een eeuwige kwaal die sedert 1830 hoogtij viert in de Belgische Kamer.¹²⁶ Wanneer raadsleden echter afwezig waren, associëren historici dit probleemloos met een gebrek aan professionalisme. Daarnaast werden binnen de Raad pogingen ondernomen om mankementen van het parlementair bestel te verhelpen. Zo vormt de spreektijd van vertegenwoordigers een wederkerend probleem binnen parlementen. Meermaals hebben voorzitters getracht om met allerlei initiatieven de spreektijd te beperken om de vergadering niet nodeloos te rekken.¹²⁷ Alle pogingen ten spijt duurde het tot 1930 vooraleer er echt geraakt werd aan de spreektijd van volksvertegenwoordigers in de Belgische Kamer.¹²⁸ De raadsvoorzitter bleek echter de touwtjes strakker in de hand te hebben inzake spreektijd. Ondervoorzitter Hector Plancquart opperde: “Wij verliezen dikwijls zeer veel

¹²¹ ARA, Raad van Vlaanderen, map 14, 2 oktober 1917.

¹²² Hendrik D. MOMMAERTS en Pieter Van HEES, "Raad van Vlaanderen", 2524.

¹²³ Daniel VANACKER, *Het Aktivistisch Avontuur*, 172.

¹²⁴ ARA, Raad van Vlaanderen, map 2-3, aanwezigheidslijsten 4 juni 1917-27 september 1918.

¹²⁵ Ibidem.

¹²⁶ Emile TOEBOSCH, *Parlementen en reglementen*, 49.

¹²⁷ Ibidem, 129.

¹²⁸ Ibidem, 130.

tijd en er zijn veel dingen, die veel korter zouden kunnen gezegd worden.”¹²⁹ Toen de zitting van 25 juli 1918 dreigde uit te lopen, aarzelde hij niet om in te grijpen: “Het is 10:15 en om 11u sluit ik de zitting onverbiddeijk. Er zijn nog zes sprekers ingeschreven, zes maal acht is 48 en dan zijn we nog drie minuten over tijd. Ik verzoek bijgevolg de sprekers kort te zijn en zich te vergenoegen met een spreekbeurt van 8 minuten.”¹³⁰

Raadsleden namen dan wel naarstig parlementaire gebruiken over, maar hoe portretteerden deze nieuwbakken ‘parlementariërs’ zich juist? Zij presenteerden zichzelf als een alternatief voor het politieke establishment. Regeringsleider Charles de Broqueville en zijn ministers werden omschreven als een “ [...] regeering die daar als krijgsgevangen wordt gehouden door de Entente-landen.”¹³¹ Raadsleden trachtten naarstig om hun politieke maagdelijkheid in stand te houden. Toen Emile Ver Hees werd aangesproken op zijn politieke verleden, verdedigde hij zich met klem alsof hij verdacht werd van een misdrijf: “Ik wensch U te zeggen dat ik volstrekt niet aan partijpolitiek doe en een bewijs daarvan is dat ik sedert 1886 tot geen politieke vereeniging meer behoord heb.”¹³² Van alle leden had er bovendien maar één iemand een verleden in de nationale politiek. Florimond Heuvelmans, een katholiek Kamerlid, zetelde van 1892 tot 1900 in het halfroend.¹³³ Hij trad op als een soort van fractieleider voor de Antwerpse Bank, maar vervulde geen opvallende rol in de debatten. Het jargon binnen de Raad diende eveneens gedepolitizeerd te worden. Toen Arthur Claus voorstelde om een liberaal aan te duiden als ondervoorzitter, protesteerde de Gentse handelaar Polidoor Goossens hevig tegen het gebruik van termen als liberaal en katholiek.¹³⁴ Bij de uiteindelijke stemming onthield Emile Dumon zich en haalde als reden aan dat hij: “[...] aan een stemming met den ouden partijgeest niet wil deelnemen.”¹³⁵ De deelnemers van dit experiment wilden tabula rasa maken met de vooroorlogse Belgische politiek.

Als alternatief voor de politieke kaste meenden raadsleden de echte vertegenwoordigers te zijn van de Vlaamse belangen. Hoe dachten zij eigenlijk over datgene zij meenden te vertegenwoordigen? Meermaals valt op dat zij geen al te hoge dunk hadden van het volk. De Sint-Truidense advocaat Jozef Vrijdaghs meende dat de Raad, ondanks het beperkte maatschappelijke draagvlak, onverstoord zijn werkzaamheden diende voort te zetten aangezien

¹²⁹ ARA, Raad van Vlaanderen, map 20, 25 juli 1918.

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ ARA, Raad van Vlaanderen, map 12, 27 augustus 1917.

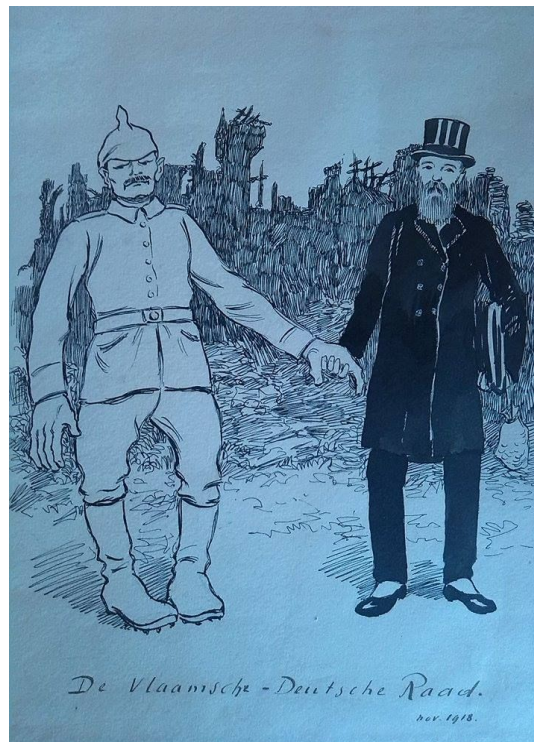
¹³² ARA, Raad van Vlaanderen, map 17, 12 januari 1918.

¹³³ Leo DELFOS, *Raf Verhulst, 1866-1941: een dichter in dienst van zijn volk*, Wilrijk Oranje-Uitgaven, 1966, 59.

¹³⁴ ARA, Raad van Vlaanderen, map 8, 15 april 1917.

¹³⁵ Ibidem.

“ [...] het Vlaamsche Volk misschien nog wel 25 jaar te lamleendig zou zijn opdat Gij er ook het minste zoudt van kunnen verwachten.”¹³⁶ Antoon Brijs meende zelfs dat het Vlaamse volk ziek was: “Het volk staat niet aan onze zijde, maar wij moeten het tegen zijn wil genezen.”¹³⁷ Raadsleden hanteerden eveneens medische metaforen in politieke uiteenzettingen, een trend die rond de eeuwwisseling zijn intrede maakte in het politieke bestel.¹³⁸ Verscheidene raadsleden zagen zichzelf als een avant-garde die het voortouw moesten nemen om het Vlaamse volk tot volwassenheid te laten komen, zelfs buiten zijn wil om. Toch bleken leden erg bezig te zijn met hun imago naar de buitenwereld toe. Zij wisten maar al te goed dat hun aanhang gering was. Onderstaande spotprent biedt een inzage in de negatieve perceptie. De Duitse bezetter gesymboliseerd met kenmerkende punthelm en een raadslid met hoge hoed werden voorgesteld als zijnde één en ondeelbaar. De tekenaar zette dit extra in de verf door het hand in hand staan van beide heren en het onderschrift ‘*De Vlaamsche-Duitsche Raad*’. Een geldzakje in het linkerhand van het raadslid verwijst naar de vermeende zelfverrijking van activisten.

Afbeelding 2 (Letterenhuis): *De Vlaamsche-Duitsche Raad*

Raadsleden bleken dermate op de hoogte van deze negatieve perceptie dat collega's die in het openbaar heulden met de bezetter werden terechtwezen. Dit leidde ertoe dat professor Alfons

¹³⁶ ARA, Raad van Vlaanderen, map 21, 16 augustus 1918.

¹³⁷ ARA, Raad van Vlaanderen, map 6, 11 februari 1917.

¹³⁸ Ido de HAAN, "Het elan van het instinct. Organische metaforen en de politiek", in: Henk de SMAELE, Liesbet NYS, Jo TOLLENBEEK e.a. (red.), *De zieke natie: over de medicalisering van de samenleving, 1860-1914*, Groningen: Historische Uitgeverij, 2002, 124-143, 139.

Van Roy in het halfroond een collega portretteerde als een Duitskijon, waarop de voorzitter hem tot de orde riep.¹³⁹ Diezelfde voorzitter Pieter Tack kreeg echter ook de wind van voren toen uitlekte dat hij een politiek geladen speech had gegeven aan de Duitse kolonie van Antwerpen waarin hij onder meer pleitte voor de inlijving van Vlamingen in het Duitse leger.¹⁴⁰ Raadsleden voelden hem aan de tand of hij sprak in naam van de Raad of in eigen persoon. Tack beklemtoonde dat hij op één lijn zat met de raadspolitiek, wat leidde tot veel tumult.¹⁴¹ Mommaerts en Van Hees merken dus meer dan terecht op dat er veel wantrouwen heerste onder de leden.¹⁴² Deze situatie bleek echter geen unicum te zijn voor een vertegenwoordigend orgaan in volle opbouw. Een soortgelijke situatie deed zich ook voor in de woelige beginfase van de Belgische Kamer waarbij leden hun tegenstanders verweten een handlanger te zijn van Frankrijk in plaats van het volk te dienen.¹⁴³ Met deze gewaagde onderneming balanceerden raadsleden echter op een dun koord. Enerzijds wisten ze maar al te goed dat hun lot aan dat van Duitsland was verbonden, maar tegelijkertijd trachtten ze dit samenwerkingsverband zo min mogelijk tentoon te spreiden om zich niet de woede van het volk op de hals te halen.

Besluit

“Wij zullen toch niet gaan zeggen dat een Kamer van Volksvertegenwoordigers op een hoger peil staat dan de Raad van Vlaanderen”¹⁴⁴, meende dichter en raadslid René De Clercq tijdens een zoveelste debat over de verdeeldheid binnen de Raad. Dit onderzoek beoogt niet te vervallen in voorgaande waardeoordelen waarbij de Raad wordt voorgesteld als zijnde amateuristisch en chaotisch. Absenteïsme, meermaals aangehaald om het amateuristische opzet van de Raad te benadrukken, viel al bij al nog mee. Door het comparatieve luik is aangetoond dat de vele kinderziektes die de Raad plaagden geen unicum waren voor een parlement in volle opbouw. Doorheen deze scriptie is wel meermaals gedemonstreerd dat de Raad een atypisch assemblée vormde in vergelijking met de twee andere parlementen van de Lage Landen. In hun institutionele uitbouw haalden zij meermaals de mosterd bij andere parlementen. Hoewel vele elementen werden overgenomen, wisten raadsleden toch hun eigen accenten te leggen. Het meest illustere voorbeeld hiervan bleek de taakbeschrijving van de voorzitter.

¹³⁹ ARA, Raad van Vlaanderen, map 21, 16 augustus 1918.

¹⁴⁰ ARA, Raad van Vlaanderen, map 20, 26 juli 1918.

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² Hendrik D. MOMMAERTS en Pieter Van HEES, "Raad van Vlaanderen", 2524.

¹⁴³ Marnix BEYEN en Rik RÖTTGER, "Het streven naar waardigheid. Zelfbeelden en gedragscodes van volksvertegenwoordigers", 341.

¹⁴⁴ ARA, Raad van Vlaanderen, map 21, 16 augustus 1918.

Inzake de ledensamenstelling verschilden de Raad en Kamer dag en nacht van elkaar. West-Vlamingen en Limburgers bleken een zeldzaamheid in de Raad terwijl de lijst met Brabanders haast niet bij te houden was. Inzake beroepscategorieën stond de Raad in schril contrast met de aristocratische Kamer gedomineerd door juristen, industriëlen en grootgrondbezitters. Ondanks een zeer gering democratische besluitvorming, kende het activistisch orgaan een volkser en jeugdiger karakter. Representatie hield raadsleden bovendien danig bezig in hun vertogen. Deze zogenaamde vertegenwoordigers bogen zich over allerlei beleidsdomeinen, maar de klemtoon lag vooral op de uitbouw van de Raad, taalwetgeving, staatsstructuren en onderwijs. Educatie, voorheen niet of amper geassocieerd met de Raad, bleek er onlosmakelijk mee verbonden. Naast een grote delegatie van voornamelijk onderwijzend personeel diende scholing als hefboom voor de volledige vernederlandsing en emancipatie van het Vlaamse volk.

Raadsleden representeerden zich aan dit volk als een alternatief voor het politieke establishment dat in hun ogen de Vlaamse emancipatie systematisch tegenwerkte. Hiermee legitimeerden zij zichzelf. Het aangereikte alternatief van de raadsleden stond echter bol van de paradoxen. Hoewel ze meenden de ware vertegenwoordigers te zijn van de Vlamingen, lieten zij zich schamper uit over het ‘lamlendige’ en ‘onvolwassen’ volk. Buiten de volkswil om stippelden zij de toekomst van Vlaanderen uit in het naoorlogse Europa. Als avant-gardisten ambieerden zij het Vlaamse volk tot volwassenheid te laten komen. Toch bleken ze erg gevoelig te zijn voor de perceptie die het volk van hen had.

Deze scriptie ambieerde om de Raad te onttrekken uit het groter activistisch narratief. Exact 100 jaar na de oprichting van de Raad heeft deze innovatieve benadering een nieuw licht geworpen op het activistische orgaan. Het omvangrijke raadsarchief is verre van uitgeput. De activiteiten van het propagandabureau of het verzette commissiewerk zijn maar enkele voorbeelden die mogelijk kunnen aangeboord worden, iets waar Hendrik Elias reeds naar verwees.¹⁴⁵ Dit nieuw ingeslagen pad kan onder meer resulteren in een comparatief onderzoek naar de Raad van Vlaanderen en een ander project dat onder Duitse auspiciën stond, het Regentschapskoninkrijk Polen. Dit bewijst des te meer dat het laatste over de Raad van Vlaanderen nog niet aan de oppervlakte is gekomen.

¹⁴⁵ Hendrik ELIAS, *Vijftientig jaar Vlaamse beweging, 1914/1939*, 73.

Bibliografie

Uitgegeven bronnen

DELFO Leo, *Raf Verhulst, 1866-1941: een dichter in dienst van zijn volk*, Wilrijk Oranje-Uitgaven, 1966.

[= Ligue Nationale pour l'Unité BELGE], *Les archives du Conseil de Flandre*, bewerkt door Charles DEJONGH, Henri-Hector MAGLINSE, Henri PIRENNE e.a., Brussel: Dewarichet, 1928.

[= Nationalen Bond voor de Belgische EENHEID], *Het archief van den Raad van Vlaanderen*, bewerkt door Charles DEJONGH, Henri-Hector MAGLINSE, Henri PIRENNE e.a., Brussel: Lamertin, 1929.

Onuitgegeven bronnen

Algemeen Rijksarchief Brussel, conglomeraatsarchief van de Raad van Vlaanderen, WO1. Raad van Vlaanderen, mappen 2-23

Afbeeldingen

Afbeelding 1: AMVC Letterenhuis, R1008/P, 133202.

Afbeelding 2: AMVC Letterenhuis, R1008/I, 199094.

Secundaire literatuur

ANKERSMIT Frank Rudolf, *De macht van representatie* Exploraties III: politieke filosofie, 3 dln., dl. 3, Kampen: Kok Agora, 1997.

BEYEN Marnix en Rik RÖTTGER, "Het streven naar waardigheid. Zelfbeelden en gedragscodes van volksvertegenwoordigers", in: Emmanuel GERARD, Eliane GUBIN, Els WITTE e.a. (red.), *Geschiedenis van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers 1830-2002*, Brussel: Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2003, 336-383.

BLYTH Derek, Alistair MACLEAN en Rory WATSON, *The Belgian House of Representatives : from revolution to federalism*, Brussel: Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2006.

BUNTINX J., [= Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren KONINKLIJKE VLAAMSE ACADEMIE VOOR WETENSCHAPPEN], *De audiëntie van de Graven van Vlaanderen: studie over het centraal grafelijk gerecht (c. 1330-c. 1409)*, Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, 70 dln., dl. 10, Brussel: Paleis der Academiën, 1949.

- CRAEYBECKX Jan, Alain MEYNEN en Els WITTE, *Political history of Belgium: from 1830 onwards*, Brussel: ASP 2009.
- DESCHOUWER Kris, "De vertegenwoordigende democratie", in: Tim HEYSSE en Wilfried GOOSSENS (red.), *Democratie als filosofisch vraagstuk: lezingen over macht, vertegenwoordiging en politiek*, Kapellen: Uitgeverij Pelckmans, 2003.
- ELIAS Hendrik, *Vijfentwintig jaar Vlaamse beweging, 1914/1939*, 4 dln., dl. 1, Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel 1971.
- FIERS Stefaan en Eliane GUBIN, "De fysionomie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers", in: Emmanuel GERARD, Eliane GUBIN, Els WITTE e.a. (red.), *Geschiedenis van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers 1830-2002*, Brussel: Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2003, 88-129.
- HAAN Ido de, "Het elan van het instinct. Organische metaforen en de politiek", in: Henk de SMAELE, Liesbet NYS, Jo TOLLENBEEK e.a. (red.), *De zieke natie: over de medicalisering van de samenleving, 1860-1914*, Groningen: Historische Uitgeverij, 2002, 124-143.
- HEES Pieter Van, "Flamenpolitik", in: Reginald De SCHRYVER, Bruno De WEVER, Gaston DURNEZ e.a. (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 3 dln., dl. 1, Tielt: Lannoo, 1998.
- HOBSBAWM Eric, [= Eric HOBSBAWM en Terence RANGER], *The invention of tradition*, Cambridge Cambridge University Press, 1984.
- IHALIANEN Pasi, Cornelia ILIE en Kari PALONEN, "Parliament as a Conceptual Nexus", in: Pasi IHALAINEN, Cornelia ILIE en Kari PALONEN (red.), *Parliament and Parliamentarism. A Comparative History of a European Concept*, nr. European conceptual history, dl. 1, New York: Berghahn, 2016.
- MOMMAERTS Hendrik D. en Pieter Van HEES, "Raad van Vlaanderen", in: Reginald De SCHRYVER, Bruno De WEVER en Gaston DURNEZ (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 3 dln., dl. 3, Tielt: Lannoo, 1998.
- MONBALLYU Jos, "Het uur van de vergelding. Vlaamse activisten voor de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier van het Leger (23 januari tot 30 juni 1919). Deel 1", *Wetenschappelijke Tijdingen* 69/4, 2010, 306-330.
- MORETTI Franco, *Distant Reading*, Londen: Verso, 2013.
- PLATEL Marc, *Communautaire geschiedenis van België: van 1830 tot vandaag*, Leuven Davidsfonds, 2004.
- RASKIN Evrard, "Limburg", in: Reginald De SCHRYVER, Bruno De WEVER, Gaston DURNEZ e.a. (red.), *De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 3 dln., dl. 2, Tielt: Lannoo, 1998.
- SCHAEPDRIJVER Sophie De, "Populations under Occupation", in: Jay WINTER (red.), *Cambridge History of the First World War*, dl. 3, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 242-256.
- SEBERECHTS Frank, *Onvoltooid Vlaanderen: van taalstrijd tot natievorming*, Antwerpen: Vrijdag, 2017.

- SMAELE Henk de, "Politiek als hanengevecht of cerebraal systeem : ideeën over politieke representatie en de invoering van de evenredige vertegenwoordiging in België", *BMGN : the Low Countries historical review*, 114, 1999, 328-357.
- SMAELE Henk de en Jo TOLLEBEEK, "Politieke representatie. De geschiedenis van een begrip", in: Henk de SMAELE en Jo TOLLEBEEK (red.), *Politieke representatie*, Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2002, 9-31.
- TOEBOSCH Emile, *Parlementen en reglementen*, Brussel: Story-Scientia 1991.
- TURPIJN Jouke, *Mannen van gezag: de uitvinding van de Tweede Kamer, 1848-1888*, Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2008.
- VANACKER Daniel, *Het Aktivistisch Avontuur*, Gent: Stichting Mens en Cultuur, 1991.
- VELDE Henk te, *Sprekende politiek : redenaars en hun publiek in de parlementaire Gouden Eeuw*, Amsterdam: Prometheus, 2015.
- VRINTS Antoon, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de eerste wereldoorlog*, Studies over de Eerste Wereldoorlog, dl. 5, Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2002.
- WAUTERS Karel, "Hendrik Conscience", in: Reginald De SCHRYVER, Bruno De WEVER, Gaston DURNEZ e.a. (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 3 dln., dl. 1, Tielt: Lannoo, 1998.
- WILS Lode, "De landdagtraditie tot aan de Eerste Wereldoorlog ", in: Luc BOEVA, Gita DENECKERE, Guy LEEMANS e.a. (red.), *Vlamingen komt in massa: de Vlaamse beweging als massabeweging*, Bijdragen Museum van de Vlaamse Sociale Strijd, 28 dln., dl. 17, Gent: Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, 1999, 65-74.
- , *Onverfranst, onverduits? Flamenpolitik, activisme, frontbeweging*, Kalmthout: Pelckmans, 2014.
- YAMMINE Bruno, *Drang nach westen. De fundamente van de Duitse Flamenpolitik (1870-1914)*, Leuven: Davidsfonds, 2011.